

УДК 396.1«1917»

Оксана Оніщенко
(м. Чернігів)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У КОНТЕКСТІ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1917 РОКУ

У статті розглянуто зміну гендерних стереотипів під впливом революційних змін протягом 1917 року. Проаналізовано причини розширення сфер застосування жіночої праці. Визначено основні сфери професійної зайнятості жінок різних соціальних прошарків. Висвітлено здобуття жінками права голосу, що дозволило їм стати активними членами суспільства та взяти участь у виборчих кампаніях 1917 року.

Ключові слова: гендер, соціальний статус, рівень освіти, професійна зайнятість, виборчі права жінок.

Упродовж всієї історії людства відбувались зміни гендерних стереотипів, кожна епоха відкидала попередні норми та звичаї щодо становища жінок і чоловіків у суспільстві та приносила нові засади розвитку гендерних відносин.

Сучасна українська держава проходить період становлення та розвитку громадянського суспільства, однією з основних ознак якого є забезпечення гендерної рівності у політичній, економічній, правовій, соціальній, освітній, культурній і приватній сферах.

Явища модернізації суспільства у галузі статевого рівноправ'я суттєво актуалізують проблему дослідження історичного досвіду розвитку концепції жіночого рівноправ'я та ролі жінок у поступі українського суспільства, особливо протягом переломних періодів становлення української державності, якими були революційні події 1917 р.

Крім того, розвиток нової соціальної ідентичності українських жінок на початку ХХІ ст. має багато спільного з подіями початку ХХ ст., зокрема гендерні трансформації упродовж 1917 р., як і на сучасному етапі, проходили через освіту, оволодіння професією, публічну сферу, діяльність жіночих організацій. Актуальність дослідження також зумовлена відсутністю праць, присвячених змінам гендерних стереотипів у часи революційних подій 1917 р., по-

требою висвітлити маловідомі факти жіночої історії нашої країни для більш об'єктивного відтворення історичного минулого.

Мета цього дослідження полягає у тому, щоб проаналізувати причини, що вплинули на зміни в суспільному становищі жінок на початку 1917 року, висвітлити найважливіші аспекти процесу становлення прав жінок і становлення жіночої особистості.

Історіографічний огляд проблеми свідчить про відсутність спеціальних наукових праць комплексного характеру, присвячених цій темі. Матеріали про статус, діяльність та побут жінок, жіночий рух часто знаходяться у розрізненому вигляді у працях загального характеру. При цьому в роботах, присвячених безпосередньо жіночій проблематиці, саме період першої половини 1917 року оминається, або ж увага дослідників зосереджується лише на певному аспекті діяльності жінок.

Це дослідження ґрунтується на архівних джерелах, зокрема на матеріалах з Державного архіву Харківської області та опублікованих джерелах [3; 35].

Крім того, вагома інформація щодо професійної ангажованості жінок міститься на сторінках тогочасної преси, зокрема були використані матеріали з таких видань: «Вестник Полтавского Губернского Общественного Комитета», «Вольнь», «Киевлянин», «Киевская мысль», «Последние новости», «Речь», «Черниговская земская газета», «Южный край».

Становище представниць різних верств українського суспільства представлене у працях, присвячених соціальній історії [23], історії української інтелігенції [19; 24], робітництва [2; 31].

Безпосередньо правам жінок присвячено низку праць різних періодів, від дореволюційних творів щодо розширення суспільно-політичних прав жінок [20], робіт радянського періоду [36; 38], до сучасних гендерних досліджень початку XXI століття [32; 39].

Таким чином, спираючись на джерельну базу та наукові доробки вітчизняних та зарубіжних істориків, можна висвітлити основні зміни в суспільно-політичному становищі жінок протягом 1917 року.

Перша світова війна стала основним чинником, що вплинув на зміну гендерних стереотипів на початку XX століття. Війна призвела до мобілізації чоловічого населення, війна спричинила збільшення смертності серед чоловіків, принесла економічну розруху, що неминуче втягувало жіноцтво в господарську діяльність.

На початок 1917 року найбільше жінок було зайнято у сільському господарстві. Внаслідок війни економічне становище селянських господарств почало погіршуватися. Ціни зростали, частішали реквізиції худоби, коней, допомога від земств скорочувалася через дефіцит коштів. Жінки самі втомилися від постійної напруги та тяжкої праці, відсутності чоловіків. У своїх листах вони жалілися на тяжке життя, чим навіть підштовхували фронтовиків до дезертирства [39, с. 290].

В оплаті праці селянки зазнавали суттєвої дискримінації. Так, наприклад, ціни на робочі руки по Чернігівській губернії на червень 1917 р. становили (оплата в рублях, за день): робітнику з конем – 6,71, пішому – 3,54, жінці – 1,82, жінці на сінокосі – 2,05, косарю – 4,88 [37, с. 4].

Масовий призов чоловіків на військову службу суттєво знизив кількість чоловіків у виробничій сфері, що сприяло зростанню питомої ваги жінок у промисловості і транспорті протягом 1917 р. Кількість чоловіків у промисловості зменшилась на 12,6%, а кількість жінок збільшилась на 38,8% загалом по Росії. У цілому по країні жінки становили 41% усіх робітників важкої промисловості. Значна частка жінок працювала на металургійних підприємствах, яким з початку війни не вистачало робочої сили [38, с. 155].

Використання жіночої праці поширили й на залізницю. Міністр шляхів сполучення оголосив про можливість прийняття жінок на посади кондукторів потягів, а також кочегарів [30, с. 3]. Жінок також приймали на посади помічників начальників станцій, роз'їздів та постів не молодше 25 років, кондукторів – 20 років, на інші посади – 18 років. Граничний вік для всіх посад для жінок був 40 років [14, с. 3].

Міністерство торгівлі та промисловості, своєю чергою, видало розпорядження про встановлення переліку нічних та підземних робіт, до яких допускалися на період військових дій жінки. На поверхні рудників жінки виконували роботу із сортування кам'яного вугілля, працювали в лампових дворах, кононогами при кінній відкатці, вітрогонщиками при ручних вентиляторах, під землею – лампоносами, дворовими.

8 серпня 1917 р. Тимчасовий уряд видав закон про охорону праці, у якому були введені обмеження нічної роботи жінок. Але самі жінки, яких почали звільняти, вимагали у роботодавців повернути їх на роботу та з'являлися перед Міністерством з прапорами з на-

писами: «Хліба і роботи». Тому закон майже не виконувався [2, с. 38].

Однак підвищення попиту на працю жінок ніяк не впливало на матеріальне становище робітниць, робота жінок у промисловості, як і у сільському господарстві, оплачувалася значно нижче від чоловічої. При цьому дискримінацію в оплаті здебільшого пояснювали низьким рівнем освіти та кваліфікації працівниць.

Умови праці на підприємствах, де працювали жінки, були жахливими. Вражаюче низький рівень техніки безпеки і гігієни простежувався особливо на ткацьких і суконних фабриках, де переважали жінки. Робітниці хворіли на туберкульоз та бронхіт, на парфумерному й косметичному виробництві працювали без спецодягу та запобіжних засобів, працівниці сірникових, скляних, фаянсових, гумових, миловарних фабрик страждали від отруєнь [31, с. 154–155].

Тож можна стверджувати, що держава в умовах війни закономірно почала більш активно залучати жінок до тих виробничих галузей, де раніше їх не було. Поступово, виконуючи не лише традиційні жіночі ролі, під впливом несприятливих обставин, жінки брали на себе й чоловічі обов'язки, що безперечно впливало на трансформацію гендерних ролей у суспільстві.

Проте головним досягненням жінок Російської імперії можна вважати здобуття виборчого права. Адже ще на початку ХХ ст. всі жінки Російської імперії нарівні з психічно хворими та неповнолітніми були позбавлені права брати участь у виборах.

Події Першої світової війни та революційні зміни 1917 р. спричинили зрушення в царині політичних прав і свобод громадян вже колишньої Російської імперії. Одразу після лютневої революції розпочалася активна боротьба за запровадження в суспільстві демократичних прав та свобод, зокрема найактуальнішою проблемою, яка вимагала негайного вирішення, було питання про надання жінкам права голосу.

Надії жінок виправдалися у серпні 1917 р., коли нарешті було прийняте «Положення про вибори до Установчих зборів». У розділі II «Положення» у п. 3 зазначалося: «Правом участі у виборах до Установчих зборів користуються російські громадяни обох статей, яким на день виборів виповнилося 20 років». Крім того, право брати участь у виборах отримали й військовослужбовці, при чому як чоловіки, так і жінки. Особливістю було те, що особи обох статей,

що знаходилися на дійсній військовій службі могли брати участь у виборах, навіть якщо їм не виповнилося 20 років. [29, с. 1].

Потрібно зазначити, що залучення жінок до виборів спричинило немало труднощів у проведенні виборчої процедури, адже до числа виборців додавалося ще 50 млн. голосів по всій країні. Однак це, своєю чергою, зробило Росію країною найширшого виборчого права у Європі.

Частка жінок у кандидатському корпусі була незначною – 1,5%, при цьому зростала залежно від радикалізму партії – від 0,5% у ПНС до 2,7% у РСДРП.

Загалом жінки-кандидати ділилися на дві групи. До першої групи варто віднести жінок-партійних лідерів. Їхні прізвища були розміщені на пріоритетних позиціях, тобто не нижче п'ятого, а у половині випадків на першому місці у списках. До другої групи належали рядові члени партії. Вони займали найнижчі позиції у партійних списках [22, с. 27–28].

У жодній партії, крім РСДРП(б) (Є. Бош – Київ, Н. Островська – Севастополь), серед жінок не було регіональних партійних лідерів.

У списках правих та національних партій жінок не було. Жіночі організації були представлені двома списками від Ліги рівноправності жінок, а інші жіночі організації самостійно участі у виборах не брали [4, с. 9–10].

Загалом вибори до Всеросійських установчих зборів, на роботу яких небезпідставно покладали великі надії представники всіх політичних сил, пройшли досить успішно. Проте події листопада-грудня 1917 р., розгортання наступу більшовиків, звели нанівець досягнення у царині виборчого права.

Таким чином, залучення жіночого загалу до участі у виборах, як до місцевих органів управління, так і до загальнодержавних рівня, активна робота освічених та інтелігентних представниць жіночого кола у виборчих комісіях різного рівня сприяли усвідомленню ними своїх прав і можливостей впливати на перебіг подій у суспільстві, робили їх повноправними членами громади.

Поступово жінок залучали і до державної служби. Офіційні дані показують, що у сферах управління та станової служби жінки майже не працювали, хоча де-юре вони допускалися нарівні з чоловіками на державну службу ще з другої половини XIX ст. згідно зі Статутом про цивільну службу: секретарями, помічниками, контролерами, конторниками, переписувачами, перекладачами, стенографістами тощо.

Дискримінація жінок виявлялася і в обсязі робіт, і в умовах праці. Наприклад, жінок приймали на службу робітниками телефонних станцій, але з низкою обмежень: працювали без відпусток, отримували низьку платню, на роботу приймали лише бездітних та віком до 30 років, а заміж їм дозволялося виходити виключно за телеграфних працівників [5, с. 125].

У серпні 1917 р. Тимчасовий уряд прийняв постанову «О расширении предоставленных лицам женского пола прав на поступление на государственную службу», відповідно до якої жінки могли працювати в усіх державних органах управління та місцевого самоуправління [33, с. 180].

Таким чином, ця постанова дозволила жінкам працювати у Міністерстві народної освіти, Міністерстві шляхів сполучення, Міністерстві торгівлі та промисловості, у відомстві Головного управління державної охорони здоров'я, у відомстві Православно-віросповідання.

Так, наприклад, до Волинської губернської Земської управи на середину 1917 р. до 8 відділів входило всього 136 осіб, з них 42 жінки, які працювали на посадах друкарок, рахівників, касирів [6, спр. 1434, арк. 35].

З дозволу Міністерства внутрішніх справ жінки були вперше залучені до служби в поліцейські заклади на посади «письмоводителей, секретарей, столоначальников и прочее» [26, с. 7].

У 1917 році збільшилась кількість жінок у царині юриспруденції. Проте вони також потерпали від гендерної дискримінації.

Загалом же по відомству міністерства юстиції протягом 1917 р. жінки обіймали посади помічників секретарів судових палат, окружних судів, з'їздів мирових суддів та волосних судів. Жінки могли займати посади не вище 8-го класу з правами державної служби за умови наявності освітнього цензу не нижче середнього. Хоча добра освіта також не гарантувала жінкам належних посад. До Київського окружного суду на службу простим секретарем була зарахована А. Кошева, яка закінчила юридичний факультет Московського університету і могла зайняти посаду, гідну її освіти [15, с. 2].

Також жінки отримали змогу займати посади нотаріусів, але знов таки за винятком посад старших нотаріусів [16, с. 2].

На засіданні Комісії з питань судочинства при Тимчасовому уряді, що відбулося 25 квітня 1917 р., розглядалося питання про право жінок бути присяжними засідателями. Воно, як і попередні

обговорення цієї проблеми на різних рівнях, викликало довгі суперечки. Противники мотивували неможливість жінок бути присяжними труднощами поєднання сімейних справ і діяльності у суді. Проте прихильники жіночої емансипації були переконані, що участь жінок у судочинстві є для них не більшою загрозою, ніж медична освіта для дівчат [27, с. 17–21].

У результаті була прийнята постанова про те, що жінок варто вносити в списки присяжних повірених лише тоді, коли від них надійде заява, хоча чоловіків вносили у списки обов'язково [13, с. 5].

Значним поступом було і те, що жінки нарешті отримали право мати адвокатську практику. Так, наприклад, у харківській пресі повідомлялося, що в карному відділенні харківського окружного суду вперше в його історії виступила як захисник у карній справі жінка-адвокат, помічник присяжного повіреного Б. Бродська [12, с. 3]. У статуті українського правничого товариства у Полтаві зазначалося, що «Членами можуть бути особи обох полів» [34, с. 1–2].

Поступ жінок у правничій сфері безперечно розпочався завдовго до розгортання революційних подій, проте саме протягом 1917 року визначними здобутками жінок у правничій сфері стали посади адвокатів, присяжних повірених, нотаріусів.

Таким чином, жінки виявляли свої здібності і поступово посідали гідні позиції у юридичній професії, яка раніше вважалася суто чоловічою справою. Крім того, професійно-освітній рівень жінок, які прагнули працювати на юридичній ниві, був досить високим.

Однією з найбільших професійних груп, за кількістю зайнятих у ній жінок, були вчителі та викладачі навчальних закладів різних типів та рівнів.

У 1898 р. жінки в Російській імперії становили 29,8% складу викладачів початкових міністерських шкіл (25 075 вчительок із 84 121 осіб загального викладацького складу).

З 1901 р. випускниці Вищих жіночих курсів (ВЖК) стали допускатися до викладання в старших класах жіночих інститутів, а з 1906 р. жінок допустили до викладання в 4-х класних молодших чоловічих середніх учбових закладах.

У міських чоловічих гімназіях та реальних училищах жінок серед викладацького складу було мало. Наприклад, на початок 1917 р. у 2-ій Харківській чоловічій гімназії працювало 26 чоловіків та 6 жінок; в Ізюмському реальному училищі – 11 чоловіків та 1 жінка;

в Охтирській чоловічій гімназії – 15 чоловіків та 2 жінки [6, спр. 278, арк. 14, 22].

Водночас кількість жінок серед жінок-вчителів народних земських шкіл становила доволі значний відсоток. Так, у 88 школах початкової освіти Стародубського повіту на 1915 рік вчителями працювали 46 чоловіків та 107 жінок [7, с. 6]. Це пояснювалось здебільшого тим, що вчителі-чоловіки, які отримували закінчену освіту, частіше знаходили роботу в містах або в інших сферах діяльності. Крім того, на оплаті праці жінок установи могли заощаджувати кошти [24, с. 41–42].

Проте поступово жінок почали допускати й до викладання у вищих навчальних закладах. Особовий склад Київського університету показує, що протягом 1917 р. на медичному факультеті працювало 23 жінки на посадах ординаторів, асистентів, фельдшерів, акушерок; на фізико-математичному – 3 приват-доценти; на історико-філологічному – 2 жінки: Н. Полонська – старший асистент при кафедрі російської історії, приват-доцент, магістр російської історії та М. Баранова, залишена при кафедрі російської історії для підготовки до професорського звання; на юридичному – 3 стипендіатки. Всього жінок серед особового складу університету на зазначений період нараховувалося 55 осіб, проте 24 з них були співробітниками канцелярії [1, с. 108].

Іншою сферою, у якій самовіддано пробивали собі шлях жінки, була медицина. У цілому на 1 січня 1917 р. на службі у Всеросійській організації Червоного Хреста було 2 500 лікарів, більше 20 тис. сестер милосердя, понад 35 тис. санітарів [39, с. 405].

Майже при кожній управі Червоного Хреста створювалися об'єднання сестер милосердя.

Як відомо, сестри милосердя вперше з'явилися саме в російській армії під час Кримської війни (1854–1856 рр.), коли видатний хірург та педагог-ліберал М. Пирогов виявив нову та незвичну ініціативу, набравши групу молодих дворянок для турботи за пораненими [25, с. 568].

Протягом 1917 року сестри милосердя завзято продовжували роботу та значно розширили діяльність товариства. Вони входили до мобільних загонів, що діяли у прифронтовій смузі та підбирали усіх поранених поблизу передових; працювали на евакуаційно-розподільчих пунктах, у бактеріологічних та дезінфікаційних загонах; займалися забезпеченням поранених харчами, одягом, реабілітацією інвалідів [18, с. 10].

Влітку 1917 року була прийнята Постанова Тимчасового уряду: «привзвать на военную службу всех женщин-врачей, не достигших к 1 января 1917 года сорока пяти лет, оказавшихся при медицинском освидетельствовании в специальных комиссиях годными к службе, за исключением беременных и имеющих детей в возрасте до трех лет как от церковного, так и от гражданского брака [3, с. 382–383].

Загалом поява жінок на фронті була ініційована самими жінками, які мали стійкі патріотичні переконання, прагнули зупинити масове дезертирство солдат з фронту. Саме з останньої причини ця ідея була також підтримана Тимчасовим урядом і військовим командуванням. Перший такий батальйон був утворений у 1917 р. в Петрограді [21, с. 84].

Багато жінок до служби в жіночих батальйонах підштовхнули неприємності у приватному житті, невдачі в коханні. Деякі жінки прагнули помститися за вбитих на війні батьків, братів, коханих [39, с. 437–440].

Активно жіночі батальйони створювалися з березня 1917 р. і в Україні: у Києві батальйон нараховував 400 жінок, в Одесі – 100 [8, с. 4]. При цьому зазначалося: «Запись идет успешно. Записываются женщины как рабочие, так и учащиеся в учебных заведениях и служащие в различных учреждениях» [10, с. 1].

У липні 1917 р. перший жіночий батальйон прибув на фронт. У першій же атаці, у батальйоні, що нараховував 200 жінок, здорових залишилось 50, потрапило у полон 8, загинуло 20, решта була поранені. Одна з поранених, яких було доставлено до лазарету в Петрограді, розповідала, що противники були здивовані, почувши жіночі голоси, чим і скористалися наші солдати [9, с. 2].

Загалом же як серед військових, так і серед цивільного населення ставлення до служби жінок в армії було досить негативним. Більшість суспільства сприймала жінок у військовому вбранні лише як об'єкт для сексуальних домагань.

Військові вважали, що «выступление женщин позор для русской армии» [28, с. 3], та, що «лише потворні умови нашого життя змушують жінок одягнути військовий мундир та взяти на себе обов'язки чоловіків» [17, с. 4].

Тому 23 серпня 1917 р. Тимчасовий уряд видав наказ про припинення формування жіночих батальйонів, а вже сформовані перевести на службу у тил для охорони залізниць, станцій, вокзалів тощо. Таке рішення пояснювалось «недовольством фронтовых

частей и возможностью диких эксцессов, попытки которых удалось предотвратить с большим трудом» [11, с. 1], а також фактами що «малое число женских батальонов не возымело никакого воздействия на общую массу войска, солдаты отнесли к ним равнодушно, а иногда и враждебно» [39, с. 441].

До речі, варто наголосити, що жінки воювали і в білогвардійській армії, і в загонах більшовиків, які після приходу до влади у жовтні 1917 року, почали створювати свою армію на добровільних засадах, без примусової мобілізації.

Окремо потрібно підкреслити, що до лав сестер милосердя та до жіночих батальонів йшли жінки, які не мали ніякої спеціальної підготовки, більшість мала середню освіту, значну групу склали курсистки, зустрічалися і жінки з вищих верств суспільства, а також стенографістки, швачки, робітниці, медики. Ці факти прямо йшли всупереч стереотипу про те, що походження, умови виховання, соціальне середовище та суспільний статус жінки визначав її світосприйняття, поведінку, свідомість [32, с. 286].

Отже, виснажлива світова війна та революція змушували жінок і чоловіків, що мешкали на українських землях, змінювати звичний уклад життя, пристосовуватися до нових реалій буття.

Таким чином, розширення спектру сфер застосування жіночої праці протягом 1917 року безперечно було продовженням тенденції, яка виникла ще з початком Першої світової війни.

Застосування жіночої праці сприймали як тимчасову необхідність, вимушений крок, продиктований вимогами військового часу. Крім того, розгортання революційних подій 1917 року сприяло активізації емансипаційних процесів у суспільстві, що знайшло відображення в появі жінок у професіях, раніше закритих, недоступних для них у галузі виробництва, освіти, медицини, юриспруденції, державної служби.

Жіноцтво, поступово стверджуючись через освіту та професійну, інтелектуальну діяльність, починає перехід від пасивної ролі у суспільстві до розуміння необхідності здобуття статусу рівноправного члена суспільства.

Література:

1. ALMA MATER: Університет св. Володимира напередодні та в добу Української революції. 1917– 1920. Матеріали, документи, спогади : у 3 кн. / упоряд. В. А. Короткий, В. І. Ульяновський. – К. : Прайм, 2001.

– Кн. 2 : Університет св. Володимира за доби Української Центральної Ради та Гетьманату Павла Скоропадського. – 704 с.

2. Андрусишин Б. У пошуках соціальної рівноваги. Нарис історії робітничої політики українських урядів революції та визвольних змагань 1917 – 1920 рр. / Б. Андрусишин. – К., 1995. – 192 с.

3. Архив новейшей истории России. Серия «Публикации» / Т. VII / Журналы заседаний Временного правительства. Март – октябрь 1917 года. В 4-х т. – Том 3. Июль – август 1917 года / отв. ред. тома Б. Ф. Додонов; сост. Е. Д. Гринько и О. В. Лавинская. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2004. – 416 с.

4. Багатопартійна українська держава на початку ХХ ст.: Програмні документи перших українських політичних партій. – К., 1992. – 96 с.

5. Браун Л. Женский вопрос, его историческое развитие и экономическое значение / Л. Браун; пер. с нем. под ред. Г. А. Гроссмана. – СПб.: Изд. ред. журн. «Образование», 1903 (Тип.-литогр. Б. М. Вольфа). – 508 с.

6. Державний архів Харківської області. – Ф. 45. Харківська міська управа.

7. До селянських товариств «Просвіта» // Черниговская земская газета. – 1915. – 12 января.

8. Женский батальон // Киевская мысль. – 1917. – 19 августа.

9. Женский батальон смерти // Волянь. – 1917. – 18 июля.

10. Женский военный отряд // Киевская мысль. – 1917. – 10 июня.

11. Женский военный съезд // Последние новости. – 1917. – 21 июля.

12. Женщина-адвокат // Южный край. – 1917. – 20 октября.

13. Женщины-присяжные заседатели // Речь. – 1917. – 26 апреля.

14. Женщины на железной дороге // Последние новости. – 1917. – 21 февраля.

15. Женщины по ведомству министерства юстиции // Волянь. – 1917. – 30 января.

16. Женщины-нотариусы // Последние новости. – 1917. – 9 февраля.

17. Женщины-офицеры // Киевская мысль. – 1917. – 6 октября.

18. Кармалюк С. П. Діяльність організацій Червоного Хреста в Україні в 1867–1920 рр.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / С. П. Кармалюк. – Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 1998. – 16 с.

19. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція на рубежі ХІХ–ХХ ст.: Соціально-політичний портрет / Г. В. Касьянов. – К.: «Либідь», 1993. – 176 с.

20. Колюбакин А. М. О необходимости участия женщин в земском самоуправлении / А. М. Колюбакин. – Петроград, 1915. – 12 с.

21. Кулик В. Н. Российские женщины в 1917 г. / В. Н. Кулик // Революция и человек: Быт, нравы, поведение, мораль / П. В. Волобуев (отв. ред.) и др.: РАН. Отделение истории. – М., 1997. – С. 78–93.

22. Лазарев В. В. Списки кандидатов в Учредительное собрание как источник по истории политической борьбы в России в 1917 г. / В. В. Лазарев. – Автореф. канд. ист. наук. – М. : Инст. рос. ист. РАН, 2000. – 32 с.
23. Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.): Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства : в 2 т. / Б. Н. Миронов. – 2-е изд., испр. – СПб. : Изд-во «Дмитрик Буланин», 2000. – Том 1. – 548 с.
24. Нариси історії української інтелігенції: Перша половина XIX ст. : у 3 кн. / АН України. Інститут історії України. Відділ історії культури українського народу ; авт. кол. : С. І. Білоконь та ін. – К., 1994. – Кн. 1. – 138 с.
25. Пирогов Н. Избранные педагогические сочинения / Н. Пирогов. – М., 1952. – 752 с.
26. По России // Черниговская земская газета. – 1917. – 6 января.
27. Погосский В. В. Политические права женщин / В. В. Погосский. – М., 1917. – 28 с.
28. Поезд «батальона смерти» // Волянь. – 1917. – 20 июля.
29. Положение о выборах в Учредительное Собрание // Вестник Полтавского Губернского Общественного Комитета. – 1917. – 3 августа.
30. Расширение применения женского труда на железной дороге // Киевлянин. – 1917. – 18 января.
31. Реєнт О. П. Українська революція і робітництво: Соціально-політичні та економічні зміни 1917 – 1920 рр. / О. П. Реєнт. – К. : Інститут історії України НАН України, 1996. – 265 с.
32. Смирнов В. Н. Женщины в отечественной истории (Роль женщин в общественно-политическом движении России XIX – начала XX вв.) / В. Н. Смирнов. – Х. : «Издательство САГА», 2009. – 380 с.
33. Стародубова А. Л. Юридическое совещание 1917 г.: Основные направления деятельности : дис. канд. ист. наук / А. Л. Стародубова. – М., 2000. – 196 с.
34. Статут українського правничого товариства // Вестник Полтавского Губернского Общественного Комитета. – 1917. – 21 травня.
35. Українська Центральна Рада: документи і матеріали у двох томах. – К. : Наукова думка, 1996. – Т. 1. – 588 с.
36. Филиппова Л. Д. Из истории женского образования в России / Л. Д. Филиппова // Вопросы истории. – 1963. – № 2. – С. 209–218.
37. Цены на рабочие руки в черниговской губернии к 24 июня 1917 года // Черниговская земская газета. – 1917. – № 11 июля.
38. Чирков П. М. Решение женского вопроса в СССР (1917–1937 гг.) / П. М. Чирков. – М. : Мысль, 1978. – 256 с.
39. Щербинин П. П. Военный фактор в повседневной жизни русской женщины в XVIII – начале XX в. : монография / П. П. Щербинин. – Тамбов : «Издательство Юлис», 2004. – 508 с.

Онищенко О. В. Трансформация гендерных стереотипов в контексте революционных событий 1917 года

В статье рассматривается изменение гендерных стереотипов под влиянием революционных изменений в течение 1917 года. Проанализированы причины расширения сфер применения женского труда. Определены основные сферы профессиональной занятости женщин разных социальных слоев. Освещено получение женщинами права голоса, что позволило им стать активными членами общества и принять участие в избирательных кампаниях 1917 года.

Ключевые слова: *гендер, социальный статус, уровень образования, профессиональная занятость, избирательные права женщин.*

Onishchenko O. V. Transformation of gender stereotypes in the context of revolutionary events of 1917

The First World War was the main factor that influenced the crush of gender stereotypes in the early twentieth century. Mass men leaving for military service significantly reduced the number of men in the manufacturing sector, which boosted the share of women in industry and transport during 1917. However, increase the demand for labor of women does not affect the financial situation of working women in the industry, in agriculture, women were paid much lower than men's.

The main achievement of women can be considered the Empire obtain active and passive suffrage.

In 1917 increased in the number of women in the field of public service, law, medicine, education among teachers of different types and levels.

Women's military forces existed though not long, however, the gender stereotype of women's inability to fight was shaken. It should be noted that women fought in the White Army, and in the units of the Bolsheviks.

Thus, the use of female labor in different spheres of life was seen as a temporary necessity, needed step, dictated by the demands of war. In addition, the development of the revolutionary events of 1917 contributed to the intensification of emancipation processes in society, which is reflected in the appearance of women in professions and spheres of political life previously closed and inaccessible.

Keywords: *gender, social status, level of education, professional employment, voting rights for women.*